

Adalékok az árapataki varrottas történetéhez

Ajánlom LŐRINCZI Etelka nyugalmazott árapataki tanítónőnek

(Kivonat)

A 19. század utolsó, a 20. század első negyedében a háziipari mozgalom kiemelt helyzetbe juttatta az árapataki varrottast. A Magyar Kereskedelmi Múzeum POTSA József főispánhoz, a Székely Nemzeti Múzeum ekkori felügyelőbizottsági elnökéhez fordult, hogy tájékoztassa az 1894-es Karácsonyi bazár számára ajándéknak megfelelő háromszéki háziipari termékekről. POTSA közvetítésével BABARCZY Ferencné 13 árapataki varrottasból álló hálószobakészletet küld. A kézdivásárhelyi Erzsébet leány-árvaház és a sepsiszentgyörgyi női ipariskola ugyancsak küld saját készítményeket. A hálószoba-készlet ekkor a függönyök rövidsége miatt nem talált vevőre, később azonban BENCZÉDI István árapataki tanító gyűjti a helyi hímzsmintákat. A Székely Társaság 1906-ban felkéri, hogy a teljes mintakészletet gyűjtse össze, a kiadás céljára anyagi hozzájárulást ígérve. BENCZÉDI István lánya, Mária maga is foglalkozott hímzéssel, munkái szerepeltek az 1907-es Székely Kiállításon.

*

A kalotaszegi háziipart szervező házaspár, GYARMATHY Zsiga és HÓRY Etelka munkásságát a néprajztudomány feldolgozta, kellőképpen méltatta.¹ GYARMATHY Zsiga teremtette meg a kalotaszegi faragó háziipart, létrehozta a bánffyhungyadi gyermekjáték-készítő

tanműhelyt.² GYARMATHY Zsigáné HÓRY Etelka rendezte be az 1885-ös Országos Általános Kiállítás háziipar-csarnokának kalotaszegi szobáját, majd annak sikerét látva újratanította a hímzéstechnikákat, megszervezte a kézimunkák készítését és forgalmazását. A varrottasokról újságcikkeket írt, 1888-ban támogatásával indult el a *Kalotaszegi varrottas-album*. Népszerűsítő írásainak és szervező tevékenységének köszönhetően Magyarországon, Európában, sőt Amerikában is ismertté és kedvelté váltak a kalotaszegi varrottasok.³ A GYARMATHY házaspárnak köszönhetően a nők a hímzésből, a férfiak a faragásból jutottak keresethez. A háziipari mozgalom felfedezte más falvak jellegzetes varrottasait is: köztük az árapataki és a magyarói varrottast, ezek történetének feldolgozásával viszont adós a hazai néprajztudomány.⁴ Jelen tanulmány az árapataki varrottas történetéhez szolgál néhány adalékkal a Székely Nemzeti Múzeum és a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár dokumentumai alapján.⁵ A tanulmányban arra is magyarázatot keresünk, hogy miért nem vált olyan mértékben ismertté az árapataki varrottas, mint a kalotaszegi.

A hímzett vászon textíliákat jelentő varrottas kifejezést GYARMATHY Zsigáné és a háziipari mozgalmak népszerűsítették.⁶ Ennek jellegzetes táji típusait értelemszerűen a tájnévvel együtt alkotott szókapcsolat jelöli. A 19. század utolsó negyedében a *kalotaszegi varrottashoz* hasonlóan az *árapataki* és a *magyarói varrottas* is fogalomná vált.

Háromszék vármegye milleniumi emlékkönyvében NAGY Elek utolsóként említi a főleg Árapatakon készített székely és csángó varrottast. A kalotaszegi varrottashoz viszonyítva felveti a lehetőségét annak, hogy: „Ezen háziipar, ha az illető körök által fölkarolhatnák, éppen olyan elterjedésnek örvendhetne, mint a kalotaszegi varrottas, mert úgy szépség, mint ízlés tekintetében fölér azzal.”⁷

Budapesten a háziipari termékeket a Kereskedelmi Múzeumban, kiállításokon és vásárokon lehetett megvásárolni.⁸ A Székely Nemzeti Múzeum irattárának főispáni levelezéséből az 1895-ös iratsomó azt bizonyítja, hogy POTSA

* Acta (Siculica) 2006/3, T3, Sf. Gheorghe, Sporturilor 8A, RO-520085

*Sf. Gheorghe, Al. Tineretului 13/31, RO-520064, demeter.eva@freemail.hu

József készségesen részt vállalt a háromszéki háziipari és ipariskolák termékeinek a népszerűsítésében azért, hogy megszervezte ezek eljuttatását a fővárosi „karácsonyi bazár” vásárral egybekötött kiállítására.

1894-ben a magyar Kereskedelmi Múzeum POTSA József főispánt kéri fel, hogy tájékoztassa a karácsonyi háziipari kiállítás és bazár számára a megyéből beszerezhető háziipari termékekről (1. melléklet). A vonatkozó iratanyag a Székely Nemzeti Múzeum irattárába kerül, POTSA feltehetőleg múzeumi vonzatú ügynek tekintette a felkérő okán. A főispánhoz intézett levélhez mellékeltek a Magyar Kereskedelmi Múzeum 1030/1894-es számon iktatott kézzel írott felhívását és ennek nyomtatott változatát a *Kereskedelmi Közlemények* 4. évfolyamából, az 1894/25-ös számból. (Ennek másodközlését, tekintettel arra, hogy a *Kereskedelmi Közleményekben* hozzáférhető, mellőzzük.) A felhívásban 3 kategóriát jelöltek meg: 1. ajándékozás céljára megfelelő házi és népipari termékek, 2. állami vagy államilag segélyezett ipari tanműhelyek – beleértve a női ipariskolákat is – készítményei, 3. kisipar által előállított népies ízlésű tárgyak. Az 1877-ben főispánná választott POTSA József a Háromszékmezei Székely Háziiparegyesület (1876) által lerakott alapokon új intézményeket hozott létre: az Első Székely Szövőgyárat és a női ipartanműhelyt Sepsiszentgyörgyön (1880). A felhívást ezeknek és a kézdívsárhelyi Erzsébet leányárvaháznak továbbítja (2. melléklet). A női ipariskola több kiállításon is részt vett, oklevelet kapott Székesfehérváron, Sepsiszentgyörgyön, az 1885-ös budapesti országos kiállításon, Temesváron. A női ipariskola tehát már bizonyított, joggal bízható POTSA abban, hogy sikeresen szerepel a Karácsonyi bazárban. Az Erzsébet leányárvaház Női ipar és gazdasszonyi szakosztályán a női kézimunka-oktatás során fehér és színes hímzést tanítottak, „tekintettel a vidéki szokásokra a mintáknál.”¹⁰ A női kézimunkák árából viszonylag nagy bevétel származott. Az intézet részt vett az 1881-es országos nőipari kiállításon, ahol ezüstéremmel, és a az 1885-ös budapesti országos kiállításon, ahol érdeméremmel tüntették ki kézimunkáit.¹¹

1894. december 12-én keltezett válaszelevélben POTSA-t arról értesítik, hogy a küldemények megérkeztek: a 13 darabból álló szobakészlet, az Erzsébet leányárvaházból 19 forint 81 krajcár értékű áru, a női ipariskolától 47 forint értékű áru (3. melléklet). Az említett szobakészlet származásáról, tulajdonosáról a levélre rótt jegyzet tájékoztat. A levél másolatát BABARCZY Ferencné úrasszonynak címezik, pár sor kíséretében.¹² Arra is rávilágít ez a pár sor, hogy nemcsak a falusi parasztházakat díszítette a helyi varrottas, hanem a polgári lakásokba is bekerült. Nem tudjuk viszont, hogy az egyes darabok milyen szerepet láttak el, a szoba milyen részére kerültek (asztalterítőt és ágyterítőt említenek még, lásd 6. melléklet). A BARTHA Vilma által összeállított tárgylistán, amely a női ipariskolának a karácsonyi Bazárra küldött tárgyait tartalmazza, ott található mind az árapataki, mind a kalotaszegi varrottas.¹³ Egy évtizeddel az 1885-ös kiállítás után, 1894-ben már Sepsiszentgyörgyön is ismerik és készítik a kalotaszegi hímzéseket, ezek nagyobb arányban szerepelnek a listán, mint a helyi, árapataki hímzés. Ez a tény egyfelől a kalotaszegi varrottas terjedését és GYARMATHY Zsigáné sikeres tevékenységét bizonyítja, másfelől viszont arra ad részben magyarázatot, hogy miért nem vált olyan mértékben ismertté az árapataki varrottas, mint a kalotaszegi: a háromszéki női ipariskola tulajdonképpen a helyi jellegzetességek *ellen* dolgozott (4. melléklet).

A következő levél arra enged következtetni, hogy az árapataki varrottas tetszett a látogatóknak, felvehette volna a versenyt a kalotaszegivel, de sajnos a méretek nem feleltek meg. A levél hátoldalán olvasható válaszban POTSA a függöny kitoldását javasolja, azzal indokolja a függönyök méretét, hogy a helyi szövőgyárból négy méternél hosszabb függönyöket sehova nem rendelnek (5. melléklet). Az előállítás költségei szempontjából előnyös, hogy Sepsiszentgyörgyön a szövőgyárból beszerezhető a hímzés alapanyaga, a vászon. A speciális igényeknek viszont nem tud megfelelni a sepsiszentgyörgyi ipar. Végül a Sepsiszentgyörgyről küldött cikkek közül a legnagyobb értékű (160 forint) hálósobakészlet összes darabját visszaküldik, hiszen az

egy-egy darabok eladását külön-külön nem engedélyezte a beküldő. Továbbra is számítanak a POTSA közvetítésére az állandósult bazár háromszéki termékekkel való ellátásában, amit POTSA vállal, függetlenül a hálószoba-garnitúra sikertelen árusítási kísérletétől.

Egy következő mozzanat: BENCZÉDI István tanító és családja Árapatakra kerülésüktől kezdve vállalták fel az árapataki hímzőskultúra ügyét. BENCZÉDI Istvánt 1899. január 1-jétől nevezik ki rendes tanítónak Árapatakra. Ebben az időben már CSORBA Samu brassói kereskedő rendelt a helyi asszonyoktól: abroszokat asztalkendőkkel, terítőket, futókat, hálóingeket varrott, és sok varrottast felvásárolt.¹⁴ CSORBA 1890-től az első világháborúig dolgoztatott Árapatakon. BENCZÉDI István felesége az 1899/1900-as tanévben női kézimunka oktatást teljesített az állami elemi iskolánál, melyért a vallás- és közoktatásügyi miniszter 80 korona díjat utalt ki (7. melléklet). Feltehetően a helyi hímzőtechnika és minták tanítását a helybeli asszonyok számára annak érdekében szervezték, hogy minél több asszonyt lehessen bevonni a hímzésbe, és a rendeléseknek eleget tehessenek. Párhuzamosan két folyamat zajlott Árapatakon ebben az időszakban. A helyi értelmiségi család tudatos értékmentést és -őrzést végzett: BENCZÉDI István a minták összegyűjtésével, felesége a kézimunka-oktatással, lányuk a hímzés megtanulásával és munkáinak kiállításokon való szerepeltetésével. Másfelől viszont a brassói kereskedő, kihasználva a hímzések iránti keresletet, felvásárolta a régi darabokat, és az asszonyoknak a hímzésben való jártasságát bérmunka végeztetésére aknázták ki. Az általa rendelt munkáknak a vásárlók ízléskultúrájának kellett megfelelniük: a szászoknak kék, fekete, a románoknak tarka színvilággal készültek a varrottások. CSORBA közvetítésével jelent meg a kalotaszegi áttöréses hímzés és a szállhúzás.¹⁵ Ezek szerencsére nem honosodtak meg a helyiek körében. A Székely Társaság tudomást szerzett arról, hogy BENCZÉDI István gyűjtötte a hímzsmintákat, ezért köszönőlevelet írtnak neki, és a kiadások megtérítését, valamint a sokszorosítást vállalva, a teljes mintakincs

begyűjtésére kérik fel (8. melléklet). A társaság egyik tagja, VÉGH Endre középiskolai tanár felajánlja, hogy közreműködik a gyűjtésben. A kalotaszegi varrottas másfél évtized alatt széles körben elterjedt. A Székely Társaság tagjai az árapataki hímzőskultúrát is széles körben ismertté és keresetté szeretnék tenni oly módon, hogy az ezzel foglalkozó árapataki asszonyok ebből jövedelemhez jussanak.

Az 1907-es sepsiszentgyörgyi Székely Kiállításon BENCZÉDI István tagja volt a bíráló bizottság néprajzi csoportjának.¹⁶ A kiállításon szerepelt REMÉNYIK Margit árapataki varrottásokból, szőttesekből, népviseleti darabokból álló kiállítása. Ezek készítői között pedig ott találjuk BENCZÉDI Máriát.¹⁷

A hímzés az 1920-as évek végén újra feléledett. 1929-ben a Székely Nemzeti Múzeumban állították ki a sepsiszentgyörgyi Oltáregylet által gyűjtött kézimunkákat, ezek között az árapataki hímzéseket is.¹⁸ Ebben az időszakban (1931-től) kezdett foglalkozni CSULAK Magda is a hímzésekkel, aki szintén tanítónő volt Árapatakon. Gyűjtötte a mintákat, megszervezte a helyben készült kézimunkák terjesztését külföldön, újratanította az elfeledett *rudaskötést*. Ő maga is részt vett munkáival kiállításokon, 1958-ban Párizsban aranyéremmel tüntették ki egyik abroszát.¹⁹ Az árapataki hímzsminták megjelenésére sokáig kellett várni: 1972-ben jelent meg CSULAK Magda árapataki gyűjtése (*125 szállanvarrott magyar hímzsminta – Árapatak*). A mintagyűjtemény ismertetőjében említi Árapatak két tanítóját, apát és lányát, BENCZÉDI Istvánt és BENCZÉDI Máriát. A kapcsolat folyamatos volt a hímzőskultúrát napjainkig életben tartó helyi tanítók között. Mária a CSULAK Magda adatközlője volt. CSULAK Magda pedig a szedettes szőttes készítését tanította meg LŐRINCZI Etelkának, aki varrottással is foglalkozik, napjainkban a legkiválóbb művelője ennek az ágnak. Elemista korában tanulta meg a zsinórvarrást, már tanulóként elkezdte a minták gyűjtését, majd a minták szerkezetét megőrizve, önállóan tervezte meg a különböző textíliák kompozícióját. Az 1970-es évektől varrottásokból és szőttesekből egyéni kiállításokkal szerepelt, a *Megyei Tükör-*

ben 1986–87-ben az árapataki mintákról egy sorozat cikke jelent meg. Az 1970-es évek második felében és a 80-as években több országos díjjal tüntették ki.²⁰

Következtetések

Az árapataki varrottas megőrzéséért mind POTSA József, mind az árapataki tanítók (BENCZÉDI István, Mária, CSULAK Magda, LŐRINCZI Etelka) munkája elérte célját: napjainkban is készítik a varrottast, ezek bekerültek múzeumi gyűjteményekbe, a mintakincs az 1972-es kötetben mindenki számára hozzáférhető, a falu legreprezentatívabb terét, a templomot helyi varrottas-textíliák díszítik. Nem volt viszont egy olyan szervezőegység, aki hosszú időn keresztül a varrottasnak olyan piacot biztosított volna, amely megteremti a lehetőségét a hímzésre való szakosodásnak. Hiányzott továbbá az árapataki varrottas népszerűsítése újságokban, hirdetésekben. Ezt a feladatot Kalotaszegen szintén GYARMATHY Zsigáné látta el. Mivel az értékesítést egy kereskedő vállalta, akinek nyilván nem a hímzőskultúra terjesztése és a falu gazdasági potenciáljának növelése volt az elsődleges szempontja, ez a folyamat nem egészítette ki a tanítók értékmentő tevékenységét. CSULAK Magda egyszemélyben szervezte a készítést és kivitelt külföldre, de nem volt olyan kiterjedt ez a tevékenység, mint Kalotaszegen. A brassói kereskedőtől a bér munkáért kapott juttatások az adott időszakban növelték a varrással foglalkozó asszonyok jövedelmét, de nem teremtettek olyan háziipart, amelyre napjainkban is vállalkozások épülhettek volna, mint Kalotaszegen. Ennek gazdasági szempontból negatív (a magyar lakosság számának csökkenése, a falu elcigányosodása), a népművészet szempontjából pozitív (nem silányodott el a hímzések minősége) következményei vannak. A Budapesttől való távolságot nem tartjuk nyomós oknak, hiszen a brassói, bucaresti piacra is lehetett volna alapozni, ahogy több székellyföldi kisiparos értékesítette termékeit.²¹

Megjegyezni kívánjuk, hogy az árapataki varrottas története további kutatási lehetőségek kínálkoznak (a helyi és országos sajtó stb.).

Melléklet

1.

Sz. 1075/895

Méltóságos POTSA József főispán úrnak
Sepsiszentgyörgy

Hivatkozással az általunk rendezendő karácsonyi háziipari kiállítás és bazár mellékelt programjára, valamint az e tárgyban intézett körlevelünkre, van szerencsém méltóságod szíves közreműködését kikérni bizonyos vidékbeli háziiparcikkek gyűjtésére és beszerzésére. E cikkek volnának különösen árapataki varrottasok fejtővel és selyemmel, valamint a megyében még háziiparilag előállított egyéb ajándék- és vásárlásra alkalmas szőttesek, varrottasok.

Felkérem Méltóságodat, szíveskednék lehető legrövidebb idő alatt azon áruk iránt tájékoztatni, melyek – az esetleg megjelölendő közvetlen forrásból is – idejekorán beszerezhetők volnának.

Az előlegnyújtásra vonatkozólag a mellékelt körlevélben foglalt megjegyzést kiegészíthetem azzal, hogy az igazgatóság hajlandó a beküldendő mintákhoz képest esetleg készpénzmegrendeléseket is tenni.

Budapest, 1894. november hó 4-én

Tisztelettel

RÁCZ

2.

Sz. 1075/894.

Első székely szövőgyár

Női ipartanműhely

Helyt

Árvaház Kézdivásárhely

A magyar kereskedelmi múzeum dec. 2-ától kezdve karácsonyi háziipar-kiállítást és bazárt rendez. Felkért engem, hogy a vidékbeli háziiparcikkek, úgy mint árapataki varrottasok fejtővel és selyemmel és más háziiparilag előállított ajándék vásárlásra alkalmas szőttesek és varrottasokból lehető legrövidebb idő alatt mintákat küldjek be, és tájékoztassam azon áruk iránt, melyek idejekorán beszerezhetők volnának.

A beküldendő árukért az igazgatóság kész – ha azok a kívánalmaknak minden tekintetben megfelelnek – a számlaérték bizonyos hányadát előlegként kiutalványozni, sőt esetleg készpénzmegrendeléseket is tenni.

Mellékelem egyidejűleg a kiállításra vonatkozó körlevél egy példányát, és felkérem, hogy legfeljebb e hó 15-ig küldjön mintákat be a kiállításra szánt tárgyakból, megjelölve az árt, készletet, esetleg mily idő alatt, mennyit képes az illető ezekből előállítani.

Sepsiszentgyörgy, 1894. november 6.

3.
1237/894
Méltóságos POTSA József főispánnak
Sepsiszentgyörgy

[A levél hátoldalán:]
Nagyságos BABARCZY Ferencné úrasszony
Helyt
Másolatra

Van szerencsénk méltóságodat értesíteni, hogy a múlt hó 19-én 1130 sz. a. kelt becses átíratában jelzett 13 darabból álló szoba-készletet a kiállításban feltűnő helyre elhelyeztük, és nem mulasztunk el semmi alkalmat, hogy a látogatók figyelmét e szép tárgyakra különösen felhívjuk.

Midőn is ez alkalommal is köszönetet mondunk Méltóságodnak a háziipari bazár iránt tanúsított érdeklődéséért, egyúttal van szerencsénk megemlíteni, hogy a háromszéki „Erzsébet” árvaleány nevelőintézet 19 forint 81 krajcárnyi értékű árukat, a háromszék-megyei háziiparegyesület sepsiszentgyörgyi női ipariszokolája 47 forint értékű árukat a Bazár részére megküldött.

Budapest, 1894. december 12-én
Kiváló isztelellettel
RÁCZ
igazgató

Hogy a kérésemre a karácsonyi Bazárnak átengedett 13 darab szabadíszítményül szolgáló árapataki varrottast rendelkezési helyére beszolgáltattam, arról ezen tanúsítványt másolatban van szerencsém megküldeni.

Fogadja Nagysád kiváló tiszteletem nyilvánítását

14/XII 894

4.
[számozatlan]

A háromszék-megyei háziiparegyesület sepsiszentgyörgyi női ipariszokolájának az 1894. évi Karácsonyi iparbazár (kiállítás) számára küldött munkák jegyzéke.

Sepsiszentgyörgy, 1894. november 22-én
BARTHA Vilma
ipartanítónő

Sor-szám	Darab-szám	A tárgyak nevei	Ár		Megjegyzés
			ft.	kr.	
1.	1	Szalonasztal-futó	10	–	Kalotaszegi varrottas
2.	1	Kisasztal-takaró	5	–	Kalotaszegi varrottas
3.	7	1 garnitúra kávé asztalteríték	13	–	Vászonhímzés
4.	1	Férfi mellén	5	–	
5.	1	Törülköző	2	50	
6.	1	Ingbetét	2	–	Árapataki varrottas
7.	1	Ingbetét	2	–	Árapataki varrottas
8.	1	Ingbetét, áttört hímzés	2	–	
9.	1	Tálcatakaró	2	–	Kalotaszegi varrottas
10.	1	Tálcatakaró	1	–	Kalotaszegi varrottas
11.	1	Tálcatakaró	1	–	Kalotaszegi varrottas
12.	1	Tálcatakaró	1	–	Kalotaszegi varrottas
		Összesen	46	50	

5.

Sz. 1252/894

Méltóságos POTSA József főispánnak
Sepsiszentgyörgy

Van szerencsénk méltóságodat értesíteni, hogy a karácsonyi háziipari bazárban elhelyezett hálósobakészlet a látogató közönség élénk érdeklődésével találkozik, és az már eddig is eladható lett volna, ha a függönyök méretei a fővárosi lakásviszonyokhoz megfelelőek lennének. A függönyök csak 3 m hosszúak, míg a magas fővárosi szobák ablakai legalábbis 4 m hosszú függönyöket igényelnek.

Kiváló tisztelettel

RÁCZ

igazgató

Budapest, 1894. december 16-án

[A túloldalon:]

A magyar Kereskedelmi Múzeum nagytekintetű igazgatóságának
Budapesten

Idei 118. számhoz e hó 16-ról kelt nagybecsű iratára azon megjegyzést teszem, hogy miután minden pár függönyhöz van felső dísz, és azt, hogy eredeti legyen, nem szabad összevonni, hanem simán hagyandó, egész a dísz aljáig a függöny kitoldható, és akkor, ha csak egész a földön nyúlóvá nem teszik fel, a budapesti házakba is alkalmazható, mert négy méternél hosszabb szőtt függönyöket az itteni szövőgyárból sehova nem rendelnek.

Fogadja tiszteletem nyilvánítását
20/XII

6.

Sz. 209/895

Méltóságos POTSA József
főispán úrnak

Amint múlt évi december hó 6-án már jelenteni szerencsénk volt, a múlt évi november hó 19-én 1130 sz. a. jegyzékbe vett árapataki varrottas hálósobakészlet elkelését a függönyszárnyak rövidege akadályozza, amennyiben az itteni lakásokban 4 m-nél rövidebb függönyök egyáltalában nem alkalmaztatnak. Mivel pedig a különben is három ablakra való készlet egyes darabjai (tehát ágy- és asztalterítők stb.) a múlt évi november hó 17-én 1091 sz. a. kelt értesítés szerint el nem árusíthatók, nehogy az áru továbbra is céltalanul raktáron heverjen, azt postán bérmentve Méltóságod címére visszaküldjük, és kérjük a 160 forint számlaértékkel Bazárunkat mentesíteni.

A most már állandósított háziipari Bazár berendezési munkálatainak befejeztével lesz szerencsénk Méltóságod szíves támogatását és közvetítését a háromszékmegyei népiipari termékek terjesztése érdekében továbbra is igénybe venni.

Kiváló tisztelettel

RÁCZ

Budapest, 1895. február 20.

[A hátdalalon:]

A Magyar Kereskedelmi Múzeum nagytekintetű igazgatóságának
Budapest

Hivatkozva idei február hó 20-ról 268. számú becses iratára, midőn üdvözlöm a Bazár állandósítását, teljes készséggel felajánlom a közreműködést a háziipar minden kívánt cikkének beszerzésére.

Megkülönböztetett tisztelettel

23/II

7.

Királyi Tanfelügyelőség

Sepsiszentgyörgy

2755/1900

Az állami elemi iskola Tekintetes Gondnokságának

Árapatak

Tudomás és megfelelő további eljárás végett értesítem a Tekintetes Gondnokságot hogy a vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr Öngyméltósága folyó évi augusztus hó 21-én 41833. szám alatt kelt rendeletével az árapataki állami elemi iskolánál az 1899/900 tanévben teljesített női kézimunka tanításért nyolcvan (80) korona díjat engedélyezvén, utasította a sepsiszentgyörgyi adóhivatalt, hogy ezen összeget BENCZÉDI Istvánnak szabályszerűen bélyegek s általam láttamozott nyugtájára fizesse ki.

Sepsiszentgyörgy, 1900. szeptember hó 10-én
CSÁNKI

kir. tanfelügyelő

(Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. Fond. 170. Inv. nr. 6/2, 36. csomó, 32. lap.)

8.

Tekintetes

BENCZÉDI István állami igazgató-tanító úrnak
Árapatak

A nagy jövő előtt álló „árapataki varrottas” terjesztése, kultiválása s az ezzel foglalkozók jövedel-

mének emelése terén Tekintetes Igazgató Úr oly önzetlenül, oly szép eredménnyel munkált, hogy kedves kötelességet teljesített, midőn társaságunknak január hó 28-án tartott gyűlése határozatából ezért hálás köszönetet nyilváníttunk.

Társaságunk mag van győződve arról, hogy az „árapataki varrottas” előtt nagy jövő áll. Erre munkálni kötelességünkben állónak tartjuk. De hogy ez irányban munkálhassunk, igen nagy szükség lenne a minták összegyűjtésére s annak sokszorosítására.

Tekintetes Igazgató Úr – tudomásunk szerint – több mintát gyűjtött össze. Kérjük azért, mint ezen háziiparnak legalaposabb ismerőjét, hogy lehetőleg az összes mintát szerezzze be.

Társaságunk az ügy iránti lelkesültségen kívül csak igen kevés anyagi eszközzel rendelkezik, de a minták összegyűjtésénél, összeállításánál felmerülő kiadásait megérti, s gondunk lenne arra, hogy ha a minták összeállíthatnak, azok állami támogatással sokszorosíttassanak, s ily módon lehetővé tétessék, hogy az ország bármely részéről a minták alapján a megrendelés eszközölhető legyen.

Társaságunk egyik tagja, VÉGH Endre középiskolai tanár szíves készséggel közreműködik a minták összegyűjtésében és elkészítésében.

Tisztelettel kérjük azért a Tekintetes Igazgató urat, hogy vele érintkezésbe lépve e fontos kérdést közönsége anyagi érdekeinek előbbrevitele érdekében oldja meg, s ezzel a már szerzett érdemeit öregbítse.

A Székely Társaság nevében
Ifj. GÖDRI Ferenc elnök,
PAPP György titkár
Sepsiszentgyörgy, 1906. február 4-én

(Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. Fond. 170. Inv. nr. 6/2, 36. csomó, 33–34. lap.)

9.

Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr!

Alulírott Árapatak-hetetelepi állami tanítónő a legmélyebb alázattal esedezem, méltóztatassék engem az árapataki állami iskolához áthelyezni.

Kérésem támogatására legyen szabad felhonom, hogy én Árapatakon nevelkedvén, ott a nők által egy hímzés „árapataki varrottas” háziiparilag és megrendelésre készített női munkát tanulmányoztam, és annak fejlesztése, terjesztése és a nép megélhetésén fáradozva a nagyméltóságú kereskedelemügyi Miniszter úr államsegélyezésével és az „Országos Magyar Háziipari szövetség” közvetítésével csak úgy érhetek el teljes eredményt, ha oda helyeztetvén közvet-

len tudom ezen munkát felügyelni és vezetni. Kérésem megújítva maradok

Alázatos szolgálója
BENCZÉDI Mária
állami tanítónő
Árapatak, 1911. jún. 19-én

(Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. Fond. 170. Inv. nr. 6/2, 36. csomó, 41. lap)

Jegyzet

1. Itt csupán az 1997. december 11-én „Kalotaszeg – a népművészet fel-fedezése” című konferenciának a *Néprajzi Értesítőben* (LXXX. 1998) megjelent vonatkozó tanulmányaira hivatkozunk: HÁLA József: **GYARMATHY Zsigáné és Jegenyefürdő jelentősége a szerveződéő magyar néprajztudományban.** NÉ. 1998, 13–41; SEBESTYÉN Kálmán: **GYARMATHY Zsigáné HÓRY Etelka és munkássága.** NÉ. 1998, 43–52; SEBESTYÉN Kálmán: **GYARMATHY Zsigmond és a kalotaszegi fafaragó háziipar.** NÉ. 1998, 97–115.

2. SEBESTYÉN Kálmán: i. m. 98.

3. HÁLA József: i. m. 16–22.

4. Magyarón a papné, LÉNÁRT Józsefné volt a mozgalom szervezője. **Székelyföldi iparkiállítás Marosvásárhelyt.** In: *Székely Egyesületi Képes Naptár és Évkönyv* 1901. 126–127.

5. A Székely Nemzeti Múzeum irattárában a főispáni levelezés (POTSA József háromszékmezei főispán volt a múzeum felügyelőbizottsági elnöke) 1895-ös iratsomója, illetve a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. Fond. 170. Inv. nr. 6/2, 36. csomó.

6. **Magyar Néprajzi Lexikon** 5. kötet. 492. varrottas címszó.

7. Ifj. NAGY Elek: **A háziipar.** In: **Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása tünnepe.** Sepsiszentgyörgy 1899. 184.

8. Pl. erdélyi bazár, 1887; kisdendvelési kiállítás, 1889; karácsonyi bazár, 1894; millenniumi kiállítás, 1896. (HÁLA József: i. m. 22.)

9. MÁLIK József: **Közművelődés.** In: **Háromszék vármegye. Emlékkönyv...** 1898. 352–353.

10. **A Háromszékmezei Erzsébet árvaleány-nevelő intézet első évkönyve, 1872–1887.** Budapest, 63.

11. Uo. 35.

12. BABARCZY Ferenc 1896-tól a már államilag segélyezett női ipariskola pénzügyi tanácsosa. (MÁLIK József: i. m. 352.)

13. BARTHA Vilma tanítónő 1884. november 16. – 1895. szeptember 5. között volt a női ipariskola alkalmazottja. (MÁLIK József: i. m. 352.)

14. CSULAK Magda – GAZDÁné OLOSZ Ella: **125 magyar szálánvarrott hímzés minta** – Árapatak, Sepsiszentgyörgy, 1972. 5.

15. Uo.

16. **Felhívás és tájékoztató a Székely Kiállításra (1907. szept. 29. – okt. 2-ig).** Sepsiszentgyörgy, JÓKAI Nyomda, 1907. 23.

17. **Székely Kiállítás programja és katalógusa (1907. szept. 29–okt. 2-ig).** Sepsiszentgyörgy, JÓKAI Nyomda, 1907. 6.

18. SZŐCSné GAZDA Enikő: **A székelyföldi szítésmozgalom és a Székely Nemzeti Múzeum.** Acta (Sicilica) 2001/2 (Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára 2), Sepsiszentgyörgy, 2002. 205.

19. CSULAK Magda – GAZDÉné OLOSZ Ella: i. m. 1972. 6. 8.

20. „Nevem: LŐRINCZI Etelka, nyugalmazott tanítónő vagyok” In: LŐRINCZI Etelka: **Fejezetek Árapatak népi életéből.** Kolozsvár 1972. 159–161.

21. Lásd A Marosvásárhelyi Kereskedelmi- és Iparkamara évkönyveit.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve a forrásközlést, kötetyszerkesztési szempontok indokolták. Szerk. megj.)

Contribuții la istoria broderiei de Araci

(Abstract)

În 1894 Muzeul Comerțului din Ungaria a organizat o expoziție de crăciun. Doamna BABARCZY a participat cu un set de dormitor: 13 piese de broderie de la Araci. Aceste produse de industrie casnică au fost trimise prin intermediul comitelui de Treiscaune, președinte al comisiei de supraveghere a Muzeului Național Secuiesc, József POTSA. Orfelinatul de fete de la Tg. Secuiesc și școala industrială de fete din Sf. Gheorghe și-au trimis produsele de asemenea. Mai târziu, broderiile de Araci au fost colectate de învățătorul István BENCZÉDI. În 1906 Societatea Secuiască i-a promis ajutor financiar cu condiția să colecteze toate tipurile de broderie. Fata învățătorului a brodat ea însăși, produsele sale fiind prezente la Expoziția Secuiască din 1907 de la Sf. Gheorghe.

Contribution to History of Spread of *Embroidery* from *Árapatak*

(Abstract)

In 1894 the Museum of Trade from Hungary organized Christmas-exhibition and -sale. Mrs BABARCZY sent for this exhibition, through the medium of the Lord-Lieutenant of Háromszék county and president of the superintendental committee of the Székely National Museum, József POTSA, a bedroom-set: 13 embroidery from Árapatak. Girl-orphanage from Kézdivásárhely and the Industrial School from Sepsiszentgyörgy sent their craft-products. Later the schoolmaster István BENCZÉDI collected the designs of embroidery from Árapatak. In 1906 the Székely Society promised financial aid for collected edition if he collects all the designs. The schoolmaster's girl embroidered too, her handworks were sent to the Székely Exhibition in 1907 (in Sepsiszentgyörgy).

